

Matthias de Vries (1820-1892) keldergraf 265, vak A1
Grondlegger van het Woordenboek der Nederlandse Taal

Personalialia

Geboren: 9 november 1820 te Haarlem

Zoon van: Abraham de Vries en Hillegonda van Geuns

Gehuwd met: 1. Cornelia Wilhelmina van der Hoop op 30 mei 1849 te Leiden
2. Geertruida Johanna Gockinga op 4 april 1855 te Groningen

Overleden: 9 augustus 1892

Begraven: 13 augustus 1892

Samenvatting

Matthias de Vries wordt in 1820 in Haarlem geboren. Na zijn opleiding aan de Latijnse school (de voorloper van het gymnasium) te Haarlem gaat Matthias in Leiden Nederlands en de Klassieke talen studeren. Hij sluit zijn studietijd in 1843 af met een academische promotie in de letteren en wijsbegeerte..

De Vries wordt leraar Nederlands en geschiedenis aan het Leidse gymnasium, dat in die tijd in de Lokhorststraat gevestigd is. In 1849 aanvaardt hij een professoraat in de Nederlandse taal en geschiedenis aan de Universiteit van Groningen.

In datzelfde jaar trouwt Matthias met Cornelia Wilhelmina van der Hoop. In 1850 wordt zoon Abraham geboren, maar Cornelia overleeft de bevalling niet. Vijf jaar later hertrouwt De Vries met Geertruida Johanna Gockinga. Met haar krijgt hij een dochter en twee zonen.

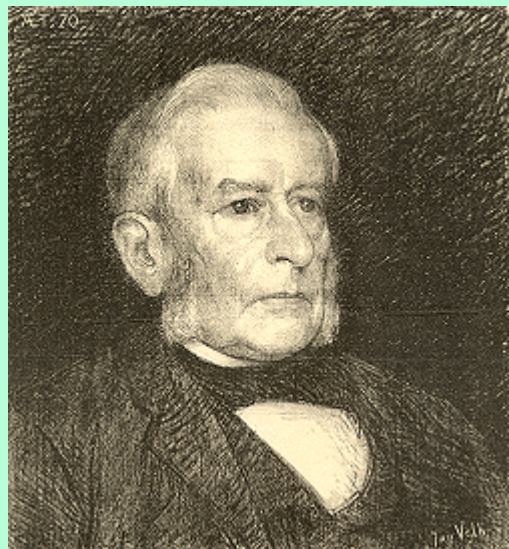
Een jaar later accepteert Matthias de Vries de eervolle opdracht om hoofdredacteur te worden van het Woordenboek der Nederlandse taal, dat zou uitgroeien tot het grootste woordenboek ter wereld.

Hij werkt nauw samen met Te Winkel, met wie hij de *Grondbeginselen der Nederlandse spelling* schrijft; ook zijn zij samen de auteurs van een *Woordenlijst*.

In 1852 stapt De Vries over naar de universiteit van Leiden, waar hij wederom Nederlands en geschiedenis gaat doceren. Maar na een aantal jaren besluit hij voor geschiedenis een aparte leerstoel in het leven te roepen.

De Vries is een veel gevraagd spreker, iets wat hij moeiteloos en graag bij vele gelegenheden doet. Ook zijn colleges zijn een lust voor het oor.

Op latere leeftijd neemt zijn energie af. In 1891 gaat hij met emeritaat en een jaar later komt hij te overlijden.

Matthias de Vries

Volledige versie

Zijn jeugd en opleiding

Matthias de Vries wordt op 9 november 1820 te Haarlem geboren als tweede zoon van Abraham de Vries en Hillegonda van Geuns. Zijn vader is een doopsgezinde predikant en tevens bibliothecaris van de stadsbibliotheek. Het gezin woont op stand aan het Spaarne. Matthias' oudere broer Gerrit (1818-1900) zal later premier worden als opvolger van Thorbecke in het kabinet De Vries - Fransen van de Putte.

Matthias gaat naar de Latijnse school te Haarlem, waar rector Venhuizen Peerkamp hem laat kennis maken met de klassieke talen. Ook zijn vader bemoeit zich met de opleiding van Matthias, met name in het doceren van het Latijn. Matthias raakt op deze wijze al jong vertrouwd met de Latijnse poëzie, iets wat hem zijn hele leven zal blijven boeien. Hij bekwaamt zich daarnaast in de Franse en Engelse taal, maar het Duits maakt hij zich niet eigen.

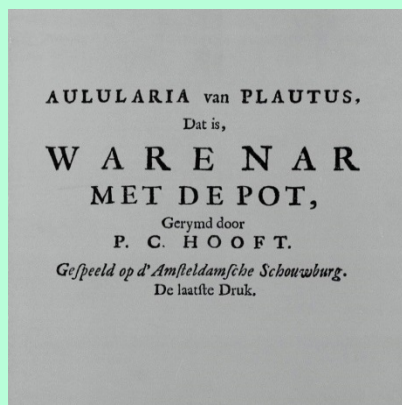
Na zijn opleiding aan de Latijnse school gaat Matthias op 28 april 1838 in Leiden Nederlands en Klassieke talen studeren. Hij woont op kamers op de Garenmarkt. De Vries is al vroeg thuis in de wetenschap. Als hij 21 jaar is, heeft hij al twee academische prijsvragen met goud bekroond zien worden. Op 13 december 1843 promoveert hij summa cum laude tot doctor in de letteren en wijsbegeerte. Zijn proefschrift is getiteld *Specimen literarium inaugurale de Historia Polybii pragmatica*. Deze publicatie is tevens een met goud bekroond antwoord op een prijsvraag, die in 1840 is uitgeschreven door de literaire faculteit van de universiteit van Groningen.

De filologie

De Vries heeft bijzondere interesse in de filologie, de wetenschap die zich bezig houdt met de verklaring van de taal. Hij ontvangt opnieuw een gouden medaille voor zijn antwoord op een prijsvraag van de literaire faculteit te Leiden, die een 'taal- en oudheidkundige verklaring' vraagt van Hooft's *Warenar*, en een vergelijking van dit stuk met gelijksoortige stukken van Plautus en van Molière. Matthias publiceert de filologische uitgave "*P.C. Hooft, Warenar, met eene inleiding en aantekeningen*".

De Vries kan worden beschouwd als de grondlegger van de Nederlandse filologie. Talrijk zijn de opstellen over plaatsen die hij bezoekt en waarvan hij de juiste betekenis van de plaatsnaam verklaart.

In 1869 presenteert Matthias de Vries als eerste een gefundeerde verklaring van de naam Leiden. De stad ontleent haar naam aan het riviertje de Leede, die bij Warmond uit de Mare voortvloeit en meer noordwaarts uitkomt in het Haarlemmeer.

(Hoog)leraar Nederlands en geschiedenis

Na een mislukte poging om aan de Leidse universiteit een aanstelling bij de leerstoel Nederlandse taal- en letterkunde van Matthijs Siegenbeek te krijgen, wordt De Vries in 1846 leraar Nederlands en geschiedenis aan het Gymnasium in Leiden. Dat verlaat hij na drie jaar om hoogleraar in Groningen in dezelfde disciplines te worden. Op 28 november 1849 spreekt hij zijn inaugurale rede uit over 'de welsprekendheid'.

In 1852 verruilt De Vries de Groningse Alma Mater voor de Leidse universiteit, waar hij aanvankelijk ook Nederlands en geschiedenis doceert. Hij gaat wonen op Rapenburg 68, waar hij gastvrij en gul studenten ontvangt en waar in de gevel nu nog een plaquette naar hem verwijst.

In 1860 besluit De Vries om voor geschiedenis een aparte leerstoel te creëren. Robert Fruin wordt de eerste hoogleraar op dit vakgebied en De Vries richt zich volledig op de discipline Nederlands, met name op de lexicografie.

Buiten zijn verplichte colleges doceert De Vries ook Gotisch, Angelsaksisch en Sanskriet. Hij is tevens nauw betrokken bij de oprichting in 1886 van *Pro Patria*, de studentenweerbaarheid.

Gevelsteen (Rapenburg 68)

Zijn huwelijken en kinderen

Op 30 mei 1849 treedt Matthias de Vries te Leiden in het huwelijk met Cornelia Wilhelmina van der Hoop. Kort daarna verhuist het echtpaar naar Groningen, waar op 21 juli 1850 zoon Abraham wordt geboren. Helaas overlijdt bij de geboorte moeder Cornelia. Matthias hertrouwt op 4 april 1855 te Groningen met jonkvrouwe Geertruida Johanna Gockinga. Uit dit huwelijk worden nog drie kinderen geboren: dochter Hillegonda (1858-1881) en de zonen Scato Gocko (1861-1937) en Johan Herman (1863-1897). Zoon Scato Gocko zal later ook hoogleraar Nederlands te Leiden worden, en tevens bibliothecaris.

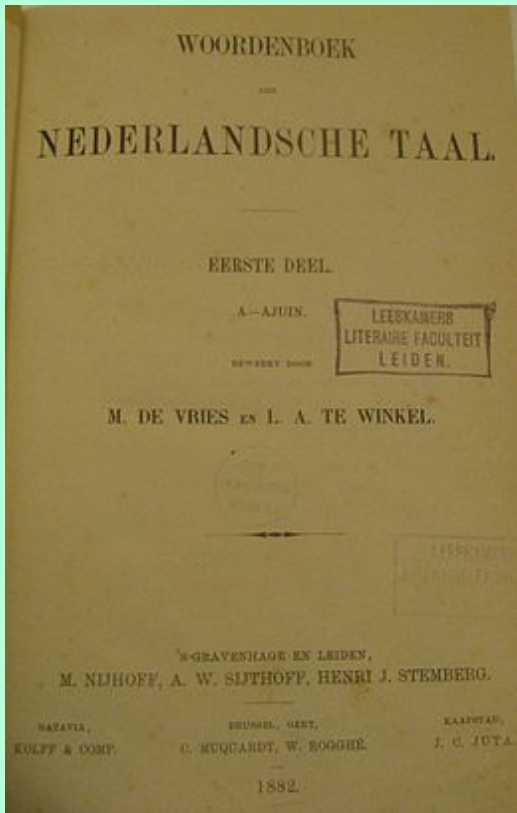

Portret van Matthias de Vries

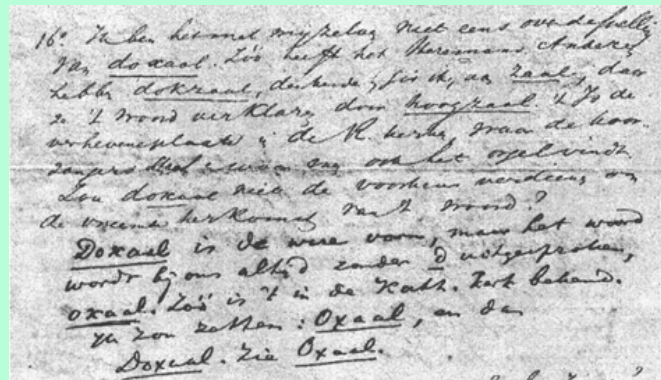
Het Woordenboek der Nederlandse taal

In 1850, Matthias de Vries is dan nog verbonden aan de Universiteit van Groningen, krijgt hij de opdracht om het Woordenboek der Nederlandse Taal te ontwerpen. Vele jaren werkt hij er aan met diverse medewerkers, in het bijzonder met Te Winkel totdat

deze collega in 1868 komt te overlijden. Het eerste deel verschijnt in 1882, maar dan duurt het nog ongeveer anderhalve eeuw voordat dit grootste woordenboek ter wereld wordt voltooid. Dat gebeurt in 1998; het woordenboek bevat 40 banden, 400.000 woorden op 45.800 pagina's.

Eerste deel van het Woordenboek

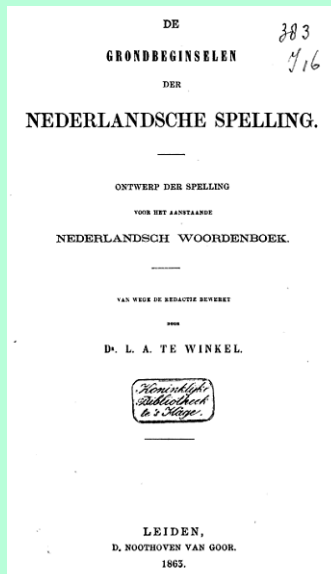

Notitie van Matthias de Vries voor het Woordenboek der Nederlandse Taal

Het Woordenboek der Nederlandse Taal

Als voorbereiding op dit woordenboek publiceren De Vries en Te Winkel in 1863 de *Grondbeginselen der Nederlansche spelling*, waarin de spelling wordt vastgelegd van zowel Noord- als Zuid-Nederlands. Ook samen met Te Winkel stelt hij in 1872 een *Woordenlijst* op, de voorloper van het huidige Groene Boekje.

Grondbeginselen

Woordenlijst

De Vries als redenaar

De Vries is klein van gestalte, nog geen één meter zestig. Hij spreekt zeer regelmatig in het openbaar. Zijn stijl is pathetisch en klassiek. Hij treedt als feestredenaar op bij

diverse nationale gebeurtenissen: in 1860 bij de onthulling van Maerlants standbeeld te Damme, in 1872 bij de vaderlandse feestviering in Brielle, in 1875 bij de driehonderdste dies van de Leidse universiteit - een redevoering in het Latijn - en in 1884 zelfs driemaal: op de 300-ste sterfdag van Willem van Oranje, op de zeventigste verjaardag van Nicolaas Beets en bij de onthulling van het standbeeld van Van der Werf, op 3 oktober, door burgemeester De Laat de Kanter.

Hij zegt bij deze laatste gelegenheid onder andere het volgende. *“Zoo is dan eindelijk de dag aangebroken, de blijde dag, waarnaar wij zoo lang met klimmend ongeduld hebben uitgezien. Daar staat het gedenkteeken, aan de moed en trouw onzer vaderen gewijd, het gedenkteeken van Leidens verlossing en van Hollands behoud. Een gedenkteeken in steen en metaal, zichtbare voorstelling van het lijden en verblijden onzer vaderen, dat willen wij hun toewijden als eene eerbiedige hulde, als een blijk hoe ook wij, nog na driehonderd jaren, roem dragen op den grooten dag, die onze vrijheid bevestigde. Maar gij brandt reeds van verlangen, haar (de omsluerde schoone), nu eindelijk te aanschouwen. Ik mag uw geduld niet langer op de proef stellen. Welaan dan feestgenooten, dat het omhulsel valle! Aanschouwt het gedenkteeken van Leidens ontzet, aanschouwt het standbeeld van Van der Werf! Juich, Leiden, juich!”*

De Vries bezit in hoge mate de gave van het woord. Zijn gemak van spreken is ongeëvenaard. Zelfs onvoorbereid hapert hij nooit, ook niet als hij bij zijn laatste jubileum in 1889, lichamelijk verzwakt, de verschillende sprekers die hem lof toezwaaien, beantwoordt. Zijn colleges blinken uit door de sierlijke manier waarop hij zijn betoog verwoordt.

Zijn karakter

De Vries is een idealist en een geboren optimist. Hij beschouwt de dingen en de mensen het liefst in een gunstig perspectief, twijfelt niet aan zichzelf en de ander. Wat dat betreft is hij heel anders dan zijn jongere collega Fruin, met wie hij bijna dertig jaar is bevriend. Een vriendschap die in 1860 is ontstaan toen De Vries Fruin de leerstoel Geschiedenis ‘gunde’. Fruin is koel, nuchter en kritisch; De Vries impulsief, opgewonden en uitvoerig in zijn argumen-tatie en als redenaar.

De geestdrift van De Vries brengt hem in hoog aanzien bij de studenten. Bij hen is hij zeer geliefd door zijn hoffelijke manieren en zijn warme belangstelling voor het persoonlijk lief en leed van zijn studenten die hem onder elkaar *“Thijs”* noemen.

Een minpunt is dat De Vries weinig mensenkennis en zelfkritiek heeft, iets wat wel eens leidt tot overschatting van zijn daadkracht. Anders had hij waarschijnlijk nooit op zich genomen om het reuzenwerk, het Woordenboek der Nederlandse Taal, op zich te nemen.

De Vries op 36-jarige leeftijd

Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en de Koninklijke Academie

Matthias de Vries wordt reeds op 24-jarige leeftijd, hij is dan al geaccepteerd als een vooraanstaand geleerde, benoemd tot lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde. Hij blijft bijna een halve eeuw lid en treedt vaak op als voorzitter. In 1890 wordt hij benoemd tot erelid.

Sinds 23 februari 1855 is De Vries lid der Koninklijke Academie van Wetenschappen. Hij wordt ook benoemd tot buitenlands lid van de Academie te Berlijn en buitenlands erelid van de Koninklijke Vlaamsche Academie te Gent.

Zijn overlijden

De Vries was vroeg rijp, maar wordt ook vroeg oud. Niet alleen dat zijn werkkraft en werklust afneemt, maar ook dat hij na 1875 nog maar weinig kennis neemt van de nieuwe ontwikkelingen op zijn vakgebied.

Op 15 september 1891 gaat Matthias de Vries met emeritaat en nog geen jaar later, op 9 augustus 1892, overlijdt hij. Vier dagen later wordt hij begraven op de begraafplaats Groenesteeg, in het graf waar nog geen jaar eerder zijn vrouw Geertruida Johanna Gockinga was begraven. De jaren daarvoor had De Vries ook al zijn enige dochter Hillegonde en zijn oudste zoon Abraham verloren. In het graf ligt ook Jacob Johan Marinus de Vries begraven, de kleinzoon van Matthias, een zoon van Scato Gocko. Dit kleinkind overlijdt al op vijfjarige leeftijd.

Graf Matthias de Vries

Eerbetoon

Bij het universitaire complex aan de Witte Singel is het Matthias de Vrieshof naar hem vernoemd.

MATTHIAS DE VRIESHOF
MATTHIAS DE VRIES
HOOGLEERAAR NEDERLANDS EN VADERLANDSE GESCHIEDENIS
VAN 1853 TOT 1891

Bronnen

Kallenberg, L.C.M.: *Leidse Glorie - Rondleiding over de historische begraafplaats Groenesteeg*, Leiden, 2013.

Moerman, I.W.L.: *Groenesteeg - Een historische begraafplaats in Leiden*, Stichting tot instandhouding begraafplaats Groenesteeg Leiden, 2000.

Moerman, I.W.L. en R.C.J. van Maanen (redacteurs): *Groenesteeg - Geschiedenis van een Leidse begraafplaats*, Matrijs, Leidse Historische Reeks 10, 1994.

Mulder, J.W.: *Matthias de Vries*, Leids Jaarboekje 1910.

Verdam, J.: *Levensbericht M. de Vries*, Jaarboek KNAW, 1892.

Auteur

Lodewijk Kallenberg, mei 2017